

Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ
ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ ΣΤ' ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ

Ὁ βιενναῖος θεολογικὸς κώδικας ἀρ. 212 (16ου αἰ.), περιέχει ἓνα σημαντικὸ ἔργο, τὴν «Θεραπευτικὴ τῶν ἑλληνικῶν παθημάτων» τοῦ Θεοδώρητου, ἐπισκόπου Κύρρου (CPG 6210)¹. Σύμφωνα μὲ ὁμόφωνη γνώμη τῶν μελετητῶν, ὁ κώδικας τῆς Βιέννης δὲν ἔχει ἰδιαίτερη ἀξία γιὰ τὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ ἐν λόγω κειμένου². Ὅμως, ὁ παλαιότερος κατάλογος τῆς αὐστριακῆς συλλογῆς, ἔργο τῶν Lambek καὶ Kollar, περιλαμβάνει τὴν ἔκδοση ἐκτενοῦς «Ἐπιγράμματος», ἀποτελούμενου ἀπὸ 21 στίχους, ποὺ παραδίδεται στὸ f. 1^v τοῦ κώδικα αὐτοῦ καὶ στὸ ὁποῖο μνημονεύονται τόσο ὁ δωρητὴς ὅσο καὶ ὁ ἀποδέκτης ἑνὸς παλαιοῦ, καὶ προφανῶς χαμένου σήμερα, χειρογράφου τῆς «Θεραπευτικῆς» τοῦ Θεοδώρητου· πρόκειται, ἀντίστοιχα, γιὰ τὸν πατρίκιο Πέτρο καὶ τὸν «αὐτοκράτορα μέγιστον Λέοντα»³. Τὸ ἐπίγραμμα αὐτό, τὸ ὁποῖο, ὅσο γνω-

1. H. HUNGER - W. LACKNER - CHR. HANNICK, *Katalog der griechischen Handschriften der österreichischen Nationalbibliothek*, τόμ. 3/3, *Codices theologici 201-337*, Βιέννη 1992, σελ. 52-54.

2. H. RAEDER, *De Theodoretii Graecarum affectionum curatione*, Hauniae 1900, σελ. 1-24· πρβλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Theodoretii Graecarum affectionum curatio...*, recensuit —, Λιψία / Teubner 1904, σελ. V σημ. 1 καὶ *Analecta Theodoretiana*, *Rheinisches Museum für Philologie* 57 (1902), σελ. 449-459. Οἱ μεταγενέστεροι ἐκδότες τοῦ ἔργου N. FESTA (*Teodoreto, a cura di —, Terapia dei morbi pagani*, volume I. [libri I.- VI.], Φλωρεντία 1931, σελ. 43) καὶ P. CANIVET (*Théodoret de Cyr, Thérapeutique des maladies helléniques* [SC 57], τόμ. I, Παρίσι 1958, σελ. 68 σημ. 1) ἐπαναλαμβάνουν τὰ λεγόμενα τοῦ Raeder χωρὶς ἄλλο σχολιασμό.

3. P. LAMBECK - A. F. KOLLAR, *Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi*, τόμ. 4, Βιέννη 1778, σελ. 399-402. Γιὰ τὴν ἔκταση τὴν ὁποῖαν ἔχει συνήθως ἓνα ἐπίγραμμα καθὼς καὶ γιὰ τὰ ὄρια ἀνάμεσα σὲ ποίημα καὶ ἐπίγραμμα βλ. Α. Δ. ΚΟΜΙΝΗ, *Τὸ βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα καὶ οἱ ἐπιγραμματοποιοί*, Ἀθήνα 1966,

ρίζω, δὲν ἐπανεκδόθηκε ἔκτοτε⁴, ἐνῶ δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος, παραθέτω στὴ συνέχεια⁵:

Vind. Theol. gr. 212
f. 1^v

Ἐπίγραμμα

Καὶ τοῦτο τῆς σῆς ἄξιον μουσουργίας
αὐτοκράτορ μέγιστε βιβλίον Λέον·
φέρει γὰρ ἔνδον τῶν πρὶν ἐλλήνων ἀναξ
5 τὰς σεμνοκομφοψευδομυθοπλασίας
ἀνατραπείσας ἐκ σοφοῦ διδασκάλου
καὶ μὴν γε χρησμούς δεικνύει τοῦ Λοξίου
νόθους, βεβήλους, ἀγκύλους, λαοπλάνους
ἐξ ὧνπερ οἱ πρὶν ἐζοφοῦντο τῇ πλάνῃ
10 ἀποσφαλέντες πάντες εὐθείας τρίβου
ἀπλῶς τε κοινῶς τῶν ἐκείνων δογμάτων
τρανῶς ἐλέγχει τοῦτο τὴν γλωσσαλγίαν.
ἀλλ' ὦ φαινὸν ὄμμα τῆς Οἰκουμένης,

σελ. 19-20· πρβλ. L. G. WESTERINK, «Leo the Philosopher: *Job* and Other Poems», *Illinois Classical Studies* 11 (1986), σελ. 195.

4. Τοὺς στίχ. 15-18 τοῦ ἐπιγράμματος ἀναδημοσίευσαν ὁ W. TOMASCHEK, «Über Brumalia und Rosalia», *SB der phil.-hist. Classe der kaiserl. Akademie der Wiss.*, 60/1868, Βιέννη 1869, σελ. 351-404, καὶ εἰδικὰ σελ. 364, καὶ ὁ J. R. CRAWFORD, «De Bruma et Brumalibus festis», *BZ* 23 (1914-19), σελ. 365-396, καὶ εἰδικὰ σελ. 376· ἐσφαλμένα ὁ Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ (*Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός*, τόμ. II/1, Ἀθήνα 1948, σελ. 28 σημ. 3) ὑποσημειώνει ὅτι τὸ ἐπίγραμμα περιέχεται στὸν τρίτο τόμο τῶν *Poetae Lyrici Graeci*, σελ. 362-363 τοῦ Bergk. Στὴν πραγματικότητα στὸν Bergk ἔχει περιληφθεῖ τὸ γνωστὸ ποίημα «Εἰς τὰ Βρουμάλια» τοῦ γραμματικοῦ Κολούθου, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁμοίως βλ. τὸ σχόλιο τοῦ Bergk (*αὐτόθι*) καθὼς καὶ ὅσα ἀναφέρει ὁ TH. NISSEN, «Die byzantinischen Anakreonteen», *SB der Bayer. Akademie der Wiss., Philosoph.-hist. Abt.*, 1940/3, Μόναχο 1940, σελ. 16. Βλ. ἐπίσης P. ODORICO, «Il calamo d'argento. Un carme inedito in onore di Romano II», *JÖB* 37 (1987), 65-93, εἰδικὰ σελ. 70 σημ. 11, καὶ L. G. WESTERINK, «Das Rätsel des untergründigen Neuplatonismus», *Φιλοφρόνημα. Festschrift für Martin Sicherl zum 75. Geburtstag*, Paderborn-München-Wien-Zürich 1990, 122-123 καὶ σημ. 52.

5. Εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ μελετήσω τὸν κώδικα στὴ Βιέννη, στὸ Τμῆμα Χειρογράφων τῆς Αὐστριακῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1993.

ἢ τῶν ἀνάκτων πανσοφωτάτη λύρα
 15 εἰς μῆκος ἔλθης εὐτυχεστάτων χρόνων
 νίκας ἀνιστῶν εἰς αἰὲς τρόπαιά τε
 συγκλητικοῖς ἅπασι σοῖς Βρουμαλίους
 πανηγυρίζειν ἐνδιδοὺς ἐτησίως,
 ἐμοὶ δὲ τῷ σῷ πατρικῷ παραστάτη
 20 πλέον κροτεῖν σε Πέτρῳ τῷ πατρικίῳ
 καὶ προσφιλῇ σοι προσκομίζειν βιβλίον.

7 Λοξίου: Aesch. Sept. 618; Choeph. 269; Soph. Oed. Tyr. 410 al. 13 φαεινὸν - Οἰκουμένης: cf. Geo. Pis. Bonum 49 (Pertusi); c. Sev. 691 (PG 92, 1673A); cf. etiam E. Fenster, *Laudes Constantinopolitanae*, München 1968, Index s. v. ὀφθαλμὸς τῆς γῆς 17 συγκλητικοῖς - Βρουμαλίους: cf. P. Odorico, *JÖB* 37 (1987), 89.27

8 verbum νόθους bis scripsit deinde prius oblitteravit cod.

Ὅπως εὔστοχα ὑποστήριξαν οἱ πρῶτοι ἐκδότες⁶, ὁ «αὐτοκράτωρ Λέων» τοῦ κειμένου δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Λέοντα ΣΤ' (886-912), τὸν σοφὸ ἀλλ' ἀσθενῆ αὐτοκράτορα, σύμφωνα μὲ τὴν ἀξιωματικὴν ῥήσιν τοῦ Ζακυθηνοῦ⁷, στὸ πρόσωπο τοῦ ὁποίου συγκεντρώνονται ὅλα ἐκεῖνα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐνδελεχοῦς μελετητῆ τῶν κειμένων, τοῦ συγγραφέα, τοῦ ὕμνωδοῦ καὶ τοῦ συλλέκτη χειρογράφων⁸. Τὸ ἐπίγραμμα ἀκολουθεῖ τὴν πεπατημένη γιὰ παρεμφερῆ συνθέματα: ἐγκώμιο τοῦ ἀποδέκτη, ἱκανοποίηση τοῦ δωρητῆ καὶ «ἐπιγραμματοποιοῦ» Πέτρου καθὼς καὶ κάποιες γενικότερες ἀναφορὲς γιὰ τὸ ἔργο ποὺ παραδίδεται ἀπὸ τὸν κώδικα. Τὸ κείμενο τοῦ ἐπιγράμματος ἔχει γραφεῖ σὲ τυπικὸ βυζαντινὸ δωδεκασύλλαβο, χωρὶς παρέκκλιση ἀπὸ τὸν κανόνα τῆς παροξυτονίας, μὲ προσεκτικὴν χρῆσιν λόγιων γλωσσικῶν στοιχείων ἀλλὰ καὶ τὴν παρου-

6. LAMBECK-KOLLAR, ὁ.π., σελ. 400. Μὲ τὴν ἀποψή τους συμφωνεῖ ἡ μεταγενέστερη ἔρευνα: CRAWFORD, «De Bruma et Brumalibus festis», ὁ.π., σελ. 376 καὶ WESTERINK, «Das Rätsel», ὁ.π., σελ. 122.

7. Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ, *Βυζαντινὴ ἱστορία*, Ἀθήνα 1972, σελ. 343.

8. Τὸ παρὸν κείμενο τοῦ γράφοντος πρέπει νὰ ἀναγνωστεῖ σὲ συνδυασμὸ μὲ ἓνα πρόσφατο δημοσίευσμά του μὲ τίτλο «Ἀποσημειώσεις στὸν Λέοντα ΣΤ' τὸν Σοφόν», *Θυμιάμα, στη μνήμη τῆς Λασκαρίνας Μπούρα*, Ἀθήνα 1994, σελ. 193-201, στὸ ὁποῖο παραπέμπεται ὁ ἀναγνώστης γιὰ πολλὰ συναφῆ μὲ τὸν Λέοντα θέματα.

σία μιᾶς πολυσύνθετης λέξης (στίχ. 5: σεμνοκομποφευδομυθοπλασία), κάτι που χαρακτηρίζει τους ποιητές τῆς ἐποχῆς⁹.

Ὁ Πέτρος πατρίκιος δὲν εἶναι, ὅσο ξέρω, γνωστός ἀπὸ τὶς πηγές¹⁰. Πάντως, ἀπὸ τὸ ἐπίγραμμα προκύπτει ὅτι πιθανότατα ἀνῆκε στὸ στενὸ περιβάλλον τοῦ Βασιλείου Α' (στίχ. 19: σὸς πατρικὸς παρραστάτης)¹¹. πρόκειται γιὰ ἄτομο μὲ κάποιες λογοτεχνικὲς ἀνησυχίες, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὸ ἐπίγραμμα, ἢ καὶ θεολογικῆς ὑφῆς προβληματισμούς, ἂν σκεφτοῦμε τὴ συγκεκριμένη δωρεὰ του πρὸς τὸν Λέοντα. Ἡ τελευταία αὐτὴ «διάσταση» τοῦ Πέτρου ἐνισχύεται, ἐὰν γίνει δεκτὴ ἡ εἰκασία τοῦ Westerink, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Πέτρος πατρίκιος τοῦ ἐπιγράμματός μας μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸν συνώνυμό του ἀποδέκτη τῆς ἐπιστολῆς ἀρ. 265 (= Ἀμφιλόχ. 136) τοῦ Φωτίου¹². Καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ἡ ἐν λόγω εἰκασία κινεῖται πρὸς τὴν ὀρθὴ κατεύθυνση, διότι ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου συνάγεται ὅτι ὁ πατριάρχης, στὴν ἀπάντησή του πρὸς τὸν Πέτρο, κάνει εὐρέως χρῆση τῆς «Ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς» καὶ πάλι τοῦ Θεοδωρήτου Κύρρου¹³. Τίποτε ἐπομένως δὲν ἀποκλείει ὁ Πέτρος νὰ ἀναζήτησε, μετὰ τὴν ἀπάντηση τοῦ Φωτίου, χειρόγραφα μὲ ἔργα τοῦ Θεοδωρήτου· ἀπὸ τὴ συλλογὴ του ἀκριβῶς αὐτὴ θὰ προέρχεται, πιθανότατα, καὶ ὁ κώδικας τοῦ Λέοντος. Πάντως, γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὴν «Θεραπευτικὴ» τοῦ ἐπιγράμματός μας, τὸ σύγγραμμα αὐτὸ γνώρισε σημαντικὴ διάδοση στὰ βυζαντινὰ χρόνια, καθὼς τὸ περιεχόμενό του ἐστιαζόταν τόσο

9. Βλ. τὰ παραδείγματα πού παραθέτει ὁ ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σελ. 80-81· πρβλ. ἐνδεικτικὰ καὶ C. GALLAVOTTI, «Planudea (X). 37.— L'anacreontica de thermis di Leone Magistro», *Accad. Naz. dei Lincei. Boll. dei Classici* 3/11 (1990), σελ. 78-103, ὅπου τὰ πολυσύνθετα ἀναρχοφωτόμυστος καὶ ἀρρητολητόπνευστος.

10. Δὲν τὸν μνημονεύει καὶ ὁ R. GUILLAND, «Contribution à la prosopographie de l'empire byzantin. Les Patrices sous les règnes de Basile Ier (877-886) et de Léon VI (886-912)», *BZ* 63 (1970), σελ. 300-317.

11. Ἴσως ἂν ἐρμηνευτεῖ ἡ λέξη παρραστάτης μὲ τὴν κυριολεξία τοῦ ὄρου, τότε μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Πέτρος ἀνῆκε στὴν προσωπικὴ φρουρὰ τοῦ Βασιλείου, ἔστω καὶ ἂν κάτι τέτοιο δὲν προβλέπεται ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ πατρικίου.

12. WESTERINK, «Das Rätsel», σελ. 122 σημ. 52· ΦΩΤΙΟΥ, *Ἐπιστολές*, ἐκδ. Β. Laourdas-L. G. Westerink, τόμ. II, Λιψία/Teubner 1984, σελ. 211.

13. *PG* 82, 43C-226C (CPG 6209).

στήν κριτικὴ τῆς ἀρχαίας σκέψης ὅσο καὶ στήν θέση, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ υἱοθετεῖ, σὲ σχέση μετὰ τὴν κλασικὴ παιδεία, ὁ βυζαντινὸς λόγιος¹⁴. Εἶναι γνωστὸ ὅτι γιὰ τὰ θέματα αὐτὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Λέοντος ἦταν ἐνεργό¹⁵. Ἐπομένως, δὲν εἴμαστε μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἂν ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ «Θεραπευτικὴ» ἦταν παραγγελία τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα.

Τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Πέτρου δὲν περιέχει καμία μαρτυρία γιὰ τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Λέοντος. Ἐπιπλέον, ἡ ἔρευνα τοῦ Raeder¹⁶ δὲν ἐπιτρέπει, πρὸς τὸ παρὸν τουλάχιστον, νὰ προχωρήσουμε στήν ὑπόθεση ἐργασίας ὅτι ὁ Vindobonensis theol. gr. 212 ἔχει ἀντιγραφῆ ἀπὸ κάποιον ἀξιόλογο χειρόγραφο τοῦ 9ου-10ου αἰ., ὁπότε ἡ σημασία του γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τοῦ Θεοδώρητου θὰ ἦταν σαφῶς μεγαλύτερη τῆς σημερινῆς. Παρ' ὅλα αὐτά, κάποιες ὑποθέσεις μποροῦν νὰ γίνουν. Καταρχῆν, ἡ μνεία τῶν βρουμαλίων στὸ ἐπίγραμμα (στίχ. 17) παραπέμπει στὸ πολὺ γνωστὸ ἀπὸ τὶς πηγές «βρουμάλιον» τοῦ Λέοντος, τὸ ὁποῖο γιορταζόταν κάθε χρόνο μετὰ μεγάλη λαμπρότητα στὰ ἀνάκτορα τῆς Κωνσταντινούπολης στὶς 4 Δεκεμβρίου· κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἑορτῆς ὁ αὐτοκράτορας δεχόταν δῶρα καὶ προσέφερε μετὰ τὴ σειρά του στοὺς καλεσμένους τοὺς ἀποκόμβια εἴκοσι λίτρων χρυσοῦ¹⁷. Ἀπὸ τὴν ἀνά-

14. Βλ. P. LEMERLE, *Le premier humanisme byzantin*, Παρίσι 1971, σελ. 45-46.

15. Βλ. τοὺς λόγους τοῦ Λέοντος γιὰ τὸν ἀπόστολο Παῦλο καὶ τὴν Ὑπαπαντῆ: ΑΚΑΚΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ, *Λέοντος τοῦ Σοφοῦ πανηγυρικοὶ* (sic), *λόγοι*, Ἀθήνα 1868, σελ. 63-77 καὶ 219-231, οἱ ὁποῖοι περιέχουν πλούσιο ὕλικὸ γιὰ τὴν ἔρευνά μας.

16. Βλ. παραπάνω σελ. 33 καὶ σημ. 2.

17. ΦΙΛΟΘΕΟΥ, *Κλητορολόγιον*, ἔκδ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ, *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles*, Παρίσι 1972, σελ. 222-231 (γιὰ τὸ βρουμάλιον τοῦ Λέοντος καὶ τὰ ἀποκόμβια στὴ σελ. 223.29) καὶ σημ. 269-271 μετὰ βιβλιογραφία· ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ, *Περὶ βασιλείου τάξεως*, ἔκδ. I. I. Reiske, CSHB, τ. I, Βόνη 1829, σελ. 600-607 καὶ 782 (εἰδικὰ γιὰ τὸ βρουμάλιον τοῦ Λέοντος). Βλ. σχετικὰ ΤΟΜΑΣΧΕΚ, «Über Brumalia und Rosalia» (δ.π., σελ. 34 καὶ σημ. 4), σελ. 363-364, CRAWFORD, «De Bruma et Brumalibus festis» (δ.π., σελ. 34 καὶ σημ. 4), σελ. 376-377, ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ, (δ.π., σελ. 34 καὶ σημ. 4), σελ. 25-29, R. GUILLAND, «Études sur l'hippodrome de Byzance, IV», *Bsl* 26 (1965), 23-26 καὶ P. MAGDALINO, «The Bath of Leo the Wise and the "Macedonian Renaissance" Revisited: Topography, Iconography, Ceremonial, Ideology», *DOP* 44 (1988), σελ. 98 σημ. 10 καὶ σελ. 111-112 σημ. 105-106 καὶ 112· ἂς ἐπισημανθεῖ ὅτι τὸ στιχοῦργημα ποὺ ἀναδημοσιεύει ὁ MAGDALINO (δ.π., σελ. 116-118), χρησιμοποιήθηκε ὡς ἄσμα κατὰ τὶς ἑορτές τῶν Βρουμαλίων. Σημειώνεται, τέλος, ὅτι δὲν

γνωση τῶν τελευταίων στίχων τοῦ ἐπιγράμματός μας (στίχ. 17-21), σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν εὐχή στὸν στίχ. 15 (εἰς μῆκος ἔλθης εὐτυχεστάτων χρόνων), προκύπτει ὅτι τὸ χειρόγραφο τοῦ Θεοδωρήτου ἦταν ἀκριβῶς τὸ δῶρο τοῦ πατρίκιου Πέτρου πρὸς τὸν Λέοντα ΣΤ' σὲ κάποιο ἀπὸ αὐτὰ τὰ βρουμάλια.

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ὅτι ὑπάρχουν κοινοὶ τόποι ἀνάμεσα στὸ ἐπίγραμμα τοῦ Πέτρου καὶ σὲ ἄλλα κείμενα, τὰ ὁποῖα εἴτε γράφτηκαν γιὰ τὸν Λέοντα εἴτε προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα. Ἔτσι ὁ στίχ. 13 τοῦ ἐπιγράμματος (φαιινὸν — Οἰκουμένης), ποὺ παραπέμπει στὸν Γεώργιο Πισίδη, σχεδὸν ταυτίζεται μὲ τὸν στίχ. 16 ἐνὸς ἄλλου στιχουργήματος ποὺ ἀπευθύνεται στὸν Λέοντα ΣΤ' καὶ παραδίδεται ἀπὸ τὸ χειρόγραφο Parisinus gr. 1640· θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφο εἶναι ἀπόγραφο ἐνὸς κώδικα τοῦ Ξενοφῶντος ποὺ εἶχε παραγγεῖλει ὁ Λέων¹⁸. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ἐκτιμᾷ ὅτι Ὁφθαλμοὺς γὰρ τις εἰπὼν πολιτείας τοὺς νόμους, οὐκ ἄν, οἶμαι, καλοῖη ἔξω τοῦ πρέποντος φάμενος ὥσπερ γὰρ ζῶω ἀναγκαιότατόν ἐστι μάλιστα ὀφθαλμὸς οὐ σφαλλόμενος, οὕτω καὶ πολιτεία νόμων εὐθύτης¹⁹. Ἐπιπλέον, ὁ Πέτρος δὲν πρωτοτυπεῖ ἐπαινώντας τὶς συγγραφικὲς ἱκανότητες τοῦ Λέοντος (μουσουργία, πανσοφωτάτη λύρα, ἐπίγραμμα στίχ. 2 καὶ 14 ἀντίστοιχα), γιὰτὶ ἤδη οἱ σύγχρονοι τοῦ Λέοντος ἀναλίσκονται σὲ πολλοὺς ἐπαίνους γιὰ τὶς πνευματικὲς του ἐπιδόσεις²⁰. Μπο-

μᾶς σώθηκε ἀνακρεόντειο ποίημα τοῦ Ἀρέθα γιὰ τὸ βρουμάλιο τοῦ Λέοντος (NISSEN, «Die byzantinischen Anakreonteen» [δ.π., σελ. 34 καὶ σημ. 4], σελ. 55). Πρβλ. ἀκόμη ODO-RICO, «Il calamo d'argento» (δ.π., σελ. 34 καὶ σημ. 4), 72-74, 89, 27 (ὅπου μνεῖα τοῦ βρουμαλίου τοῦ Ρωμανοῦ Β'), καθὼς καὶ F. R. T[ROMBLEY], *Oxford Dictionary of Byzantium*, λ. Brumalia.

18. Βλ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἀποσημειώσεις στὸν Λέοντα ΣΤ' τὸν Σοφὸ» (δ.π. σελ. 35 καὶ σημ. 8), σελ. 194-195.

19. P. NOAILLES - A. DAIN, *Les Nouvelles de Léon VI le Sage*, Παρίσι 1944, σελ. 73 (νεαρά ἀρ. 19).

20. Βλ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἀποσημειώσεις στὸν Λέοντα ΣΤ' τὸν Σοφὸ», σελ. 193, ὅπου μνεῖες ἀπὸ τὶς πηγές τῆς ἐποχῆς. Δὲν νομίζω, ἀντίθετα, ὅτι ἡ παρουσία τῆς λέξης *χρησμός* στὸ ἐπίγραμμα (στίχ. 7) μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ μὲ τοὺς χρησμοὺς ποὺ ἀποδίδονται στὸν Λέοντα ΣΤ', καθὼς εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ σύνδεση αὐτὴ εἶναι δημιούργημα τοῦ 12ου αἰ. Βλ. C. MANGO, «The Legend of Leo the Wise», *ZRVI* 6 (1960), σελ. 59-93 (= *Byzantium and its Image*, Variorum Reprints, Λονδίνο 1984, ἀρ. XVI).

ροῦμε, ἐπομένως, νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Πέτρος ὄχι μόνο γνώριζε τὴν τεχνικὴ σύνθεσης τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ ἐπιγράμματος ἀλλὰ καὶ φρόντισε νὰ ἀναζητήσει συγκεκριμένους λεκτικούς τρόπους, οἱ ὅποιοι εἴτε ἦσαν ἀρεστοὶ στὸν Λέοντα εἴτε εἶχαν ἤδη χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τὸ στενὸ του περιβάλλον.

Πρὶν κλείσουμε τὸ σύντομο αὐτὸ μελέτημα, θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ βιενναῖο χειρόγραφο ποῦ ἐξετάζουμε ἐδῶ καὶ τὸν Parisinus gr. 1640 ποῦ ἀναφέραμε μόλις προηγουμένως, ἀφιερωματικοὶ στίχοι γιὰ τὸν Λέοντα ΣΤ', πάντοτε μὲ ἀφορμὴ κάποιου βιβλίου ποῦ προορίζεται γι' αὐτόν, παραδίδονται, ὅπως εἶναι ἀπὸ παλαιότερα γνωστὸ, καὶ ἀπὸ ἓνα σημαντικὸ χειρόγραφο τοῦ 10ου αἰ., τὸν Ambrosianus B 119 sup.²¹. Πρόκειται, συγκεκριμένα, γιὰ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ τρία ἐπιγράμματα, τὰ ὁποῖα, γραμμένα σὲ δακτυλικὸ ἐξάμετρο, προτάσσονται τῆς ἐκδοσης τοῦ λεγόμενου στρατηγικοῦ τοῦ Οὐρβικίου, ποῦ ἔγινε γιὰ τὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα. Τὸ ἐπίγραμμα αὐτὸ ἐγκωμιάζει μὲ ὑψηλοὺς τόνους τὸν Λέοντα: *Βίβλου τῆσδ' ἐπέεσσι τέον νόον ἔνθεο χαίρων / Αὐσονίων σκηπτοῦχε Λέων, καὶ μίμνεο φρεσσι / τάξιν ὅπως πτολέμοιο θέης γλαφυρῆς ἀπὸ τέχνης, / καὶ τάχῃ βάρβαρα φῦλα τεῆς διὰ χειρὸς ὀλέσσης / ὄσσα βόρεια νότου τε ἀλαζονῆας [? -έας] Σαρακηνοῦς*²². Πολλὰ πρόσφατα ἐπισημάνθηκαν ἀπηχῆσεις τοῦ Ἀγαθία στὰ ἐν λόγω ἐπιγράμματα²³, κάτι ποῦ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίζει ἂν ἀναλογιστοῦμε ὅτι τὰ λεκτικὰ δάνεια ἦσαν συνήθης βυζαντινὴ πρακτικὴ· ἄλλωστε καὶ ὁ Πέτρος ἀκολούθησε τὸν ἴδιο κανόνα²⁴. Ἀλλὰ καὶ λίγο

21. Βλ. σχετικὰ Α. DAIN, «Les stratégistes byzantins», *TM* 2 (1967), σελ. 377, 385.

22. Α. CAMERON, *The Greek Anthology from Meleager to Planudes*, Ὁξφόρδη 1993, σελ. 149. Καὶ τὰ τρία ἐπιγράμματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ἂς σημειωθεῖ, ἓνα παραδίδεται καὶ ἀπὸ τὴν Παλατίνη Ἀνθολογία 9.210, πρωτοδημοσίευσε ὁ R. FÖRSTER, «Studien zu den griechischen Taktikern», *Hermes* 12 (1877), σελ. 462. Τὸ κείμενο βελτίωσε ὁ R. VARI, «Zur Überlieferung mittelgriechischer Taktiker», *BZ* 15 (1906), σελ. 77-80. Βλ. καὶ Α. DAIN, «Urbicius ou Mauricius?» *REB* 26 (1968), σελ. 125 σημ. 3 (ὅπου ἀναδημοσιεύεται τὸ ἐπίγραμμα πρὸς τὸν Λέοντα καὶ λέγεται, ἐντελῶς ὑπερβολικά, ὅτι «...on peut songer comme destinataire à tout empereur du nom de Léon - de Léon III l'Isaurien à Léon VI le Sage»· πρβλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Les stratégistes byzantins», ὁ.π., σελ. 341.

23. CAMERON, *The Greek Anthology*, σελ. 149-150.

24. Βλ. παραπάνω σελ. 38.

ἀργότερα, στὰ μέσα τοῦ 10ου αἰ., ὁ ἄγνωστος μας συντάκτης τῶν Ναυμαχικῶν τοῦ Βασιλείου προέταξε στὸ πόνημά του ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖο μὲ τὴ σειρά του ἀπηχεῖ τὸ ἐπίγραμμα γιὰ τὸν Λέοντα ποὺ ὑπάρχει στὴν ἔκδοση τοῦ Οὐρβικίου²⁵. Ἔτσι, ἡ παράδοση ποὺ θέλει τὰ ἐπιγράμματα νὰ ἔχουν μεταξύ τους πολλοὺς λογότυπους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν χρόνο συγγραφῆς τους, διατηρεῖται ἀναλλοίωτη.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι τὰ στιχουργήματα πρὸς τιμὴν τοῦ Λέοντος, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἀριθμητικὰ περιορισμένα, μᾶς προσφέρουν τὴν εὐκαιρία νὰ διακριβώσουμε τὰ ἀναγνωστικά του ἐνδιαφέροντα, πέρα ἀπὸ ὅσα ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ²⁶, ἐνῶ δείχνουν τὴν κατεύθυνση πρὸς τὴν ὁποῖαν ἐπιβάλλεται νὰ στραφεῖ ἢ ἔρευνα. Ἴσως δὲν εἶναι μακρὰ ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποῖα θὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἀνασυγκροτήσουμε τὴν προσωπικὴ βιβλιοθήκη τοῦ σοφοῦ αὐτοκράτορα, ὅπως ἔχει γίνει λ.χ. μὲ τὸν Ἀρέθα²⁷. Ἄν τὰ πράγματα πάρουν αὐτὴν τὴν τροπὴ, τότε ὁ λεγόμενος πρῶτος βυζαντινὸς οὐμανισμὸς θὰ πρέπει, τουλάχιστον χρονικά, νὰ ἐπανατοποθετηθεῖ²⁸.

25. *Αὔσονίων σοφίης δεδιδαγμένος ἔξοχα ἔργα / καὶ στίχας ἠδὲ φάλαγγας ἰδ' ἀργαγέας παρατάξεις / ὀπλιτῶν, προλέων, κρατερῶν πάλιν ἵπποκορουστῶν, / ἱστορικαῖς σελίδεσσιν, ὑπ' εὐγενέων βασιλῆων / δειχθεῖς Αὔσονίων στρατιῆς πανυπέροτατος ἀρχός, / Χαμβδᾶν ἠττησας, Ἀράβων γένος ἑξενάριξας. / Νηῶν δ' ὠκυπόρων δεδαήμεναι εἰ ποτε βούλει / ἀνδιχα ναυμαχίης ὄφρ' εὐκλέα μήσαι ἔργα, / βίβλον τῆςδε, φέριστε, νοήματα πάντα κατ' αἴσαν / ὄμμασι σοῖς σκοπίαζε, καὶ ἐν φρεσὶ βάλλεο σῆσιν. / Ἔνθεν δὴ, Βασίλειε, πέδον Κρήτης ἀλαπάξεις / καὶ γενεὴν ὀλέσεις Καρχηδονίων μεγαθύμων. Ἀκολουθῶ τὴν ἔκδοση τοῦ ΣΤ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ, «Βυζαντιναὶ Μελέται III. Πότε συνεγράφησαν τὰ λεγόμενα Ναυμαχικά τοῦ Βασιλείου», Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλοσοφικῆς Σχ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης 3/3 (1939), σελ. 283-284. Βλ. καὶ ΛΑΣΚΑΡΙΝΑ ΜΠΟΥΡΑ, «Ὁ Βασίλειος Λεκαπηνὸς παραγγελιοδότης ἔργων τέχνης», *Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ἡ ἐποχὴ του*, Ἀθήνα 1989, σελ. 404-407.*

26. Βλ. τὸν πρόλογο καὶ τὸν ἐπίλογο τῶν Τακτικῶν τοῦ Λέοντος: PG 107, στήλ. 676B-D καὶ 1093A-B· πρβλ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἀποσημειώσεις στὸν Λέοντα ΣΤ' τὸν Σοφόν», σελ. 194.

27. LEMERLE, *Premier humanisme*, σελ. 213-237.

28. Τὰ ὅσα τελευταῖα διατύπωσε ὁ I. ŠEVČENKO («Re-reading Constantine Porphyrogenitus», *Byzantine Diplomacy* [ἐκδ. J. SHEPARD - S. FRANKLIN], Variorum 1992, σελ. 167-195), ἂν καὶ ὑπερβολικὰ σὲ ὀρισμένα σημεῖα, μποροῦν νὰ προβληματίσουν πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση.